

Rámeček 4: Typologie textů podle situace

Osobní texty se vztahují k osobním zájmům jedince nebo k udržování osobních styků s jinými lidmi. Patří sem osobní dopisy, beletrie, biografie a informační texty, které lidé čtou ze zájmu ve volném čase. Z elektronických textů sem patří osobní e-maily, SMS zprávy a blogy psané deníkovou formou.

Veřejné texty předpokládají více či méně anonymní kontakt s druhými a často se týkají obecných společenských záležitostí. Tato kategorie zahrnuje oficiální dokumenty a informace o veřejných událostech. Dále sem patří diskuzní fóra, zpravodajské weby a veřejná oznámení publikovaná na internetu nebo v tisku.

Obsah *vzdělávacích* textů je obvykle navržen pro účely výuky. Typickými příklady vzdělávacích textů jsou tištěné či elektronické učebnice a interaktivní výukový software. Čtení ve vzdělávacích situacích se obvykle zaměřuje na získávání informací v rámci obecnějšího vzdělávacího úkolu. Materiály si čtenář často nevybírá, ale jsou mu zadány vyučujícím.

Typickou čtenářskou aktivitou v *pracovní* situaci je čtení při vykonávání pracovního úkolu, kterým může být například hledání zaměstnání pomocí inzerátů nebo plnění pokynů na pracovišti. Přestože jen někteří patnáctiletí žáci skutečně čtou pracovní texty, je důležité je do testu zařadit. Stěžejním cílem šetření PISA je totiž hodnotit připravenost mladých lidí na život a jejich schopnost využít vlastní vědomosti a dovednosti k řešení reálných životních problémů včetně těch, které se vztahují k oblasti práce.

Mnohé texty, které se využívají ve třídách, nejsou specificky určeny pro výuku. Například v hodinách literatury čtou žáci literární texty, které byly původně určeny k četbě pro potěšení. Vzhledem k jejich původnímu účelu jsou tyto texty v šetření PISA klasifikovány jako osobní. Jak ukázal Hubbard (1989), některé druhy textů, které jsou běžně spojovány s mimoškolním prostředím (např. výsledky sportovních zápasů), žáci často neformálně čtou i ve škole. V šetření PISA jsou však takové texty klasifikovány jako veřejné. Naopak učebnice jsou řazeny mezi vzdělávací texty, i když je žáci čtou také doma.

Typy textů

Jiným způsobem klasifikace textů je jejich třídění na různé typy. V šetření PISA se rozlišují tyto typy textů: popis, vyprávění, výklad, argumentace, instrukce, transakce.¹ Texty obvykle není snadné přiřadit k určitému typu, protože autoři se obvykle neřídí klasifikačními pravidly a mají tendenci v rámci jednoho textu přecházet z jednoho typu do druhého. Například kapitola v učebnici může obsahovat definici (výklad), návod, jak řešit určitý problém (instrukce), krátkou zprávu o objevu tohoto řešení v minulosti (vyprávění) a popis některých typických prvků tohoto řešení (popis). Přesto však je v šetření PISA užitečné třídit texty podle převládajících charakteristik na různé typy, aby test obsahoval příklady různých textů, které reprezentují různé druhy čtení.

Klasifikace typů textů užívaná v šetření PISA vychází z Werlicha (1976).

Popis je typ textu, který podává informace o vlastnostech předmětů v prostoru. Typickými otázkami, na které dává odpověď popis, jsou otázky uvozené slovy *co* a *jaký*. Popisy mohou

---

¹ V koncepčním rámci prvního šetření PISA 2000 tvořily tyto typy textů podkategorie souvislých textů. V šetření PISA 2009 se typ textu stal samostatným klasifikačním kritériem, aby se zdůraznilo, že i nesouvislé texty mohou být psány se záměrem něco popsat, vyprávět, vyložit, o něčem argumentovat či někoho instruovat.